

vijedanje, i nude moderne formule za traženje oslobođenja. Mnogi od njih i nisu zapravo indijski nego »indianoidni«. To su npr. »transcendentalna meditacija«, slavna TM, Maharši Maheš Yogija, ili unosni izvorni artikli, ili proizvod određenih krugova na Zapadu, pa nas kao oblik indijske religioznosti i ne zanimaju.

Valjalo bi spomenuti muslimanskog mislioca Iqbala (1873—1938), filozofa Aurobindoa (1872—1950), mistika Krīshnamurtija (r. 1897), »sveca« i praktičara Mahārši Maheš Yogija (r. 1920), slavnog i još prisutnog »J. P.« Jayprakash Narayana, jedinog današnjeg političara (saborca Ghandija) koji još nosi u sebi dio ugleda pravog gurnua.¹³ I druge. Ali, takva bi nas nabranjanja, iako zanimljiva, odvela predaleko od teme, a to je da pokažemo glavne crte indijskog modaliteta religioznosti. A što se političara tiče, vjerojatno je da, sa širenjem informacija i školstva, dolazi vrijeme kada oni više neće moći koristiti ugled »spasitelja« i učitelja, budući da se narod sam sve više politizira.

Karakteristike indijske religioznosti postvedskog i post-brāhmanističkog razdoblja (dijelom kao reakcija na elitizam brāhmanse kaste) jesu: snažan prodor narodnih kultura, »ženskih« elemenata pod-kulture ili kontra-kulture, osobito u afektivnom odnosu prema izbornom bogu, individualizam (princip »jedan čovjek — jedna vjera«), uspjeh guru-kultova, koji se sastoje u divinizaciji vjerskog učitelja, što se odvija uporedo s dekadencijom bogova starijeg razdoblja. Afektivan odnos prema bogu karakterističan je za razne oblike *bhaktija* — koji je prerastao u način života i čitavu kulturu. Tu su i elementi manje ili više prisutnog i manje ili više naglašenog tantrizma, jedne vrste stvaralačkog simbolizma kao odnosa prema svijetu. Ali najupadljivija odlika indijske religioznosti ovog razdoblja je frakcionastvo, sektašenje, koje je urodilo velikom broju vjerskih škola, pravaca, koji bi možda prerasli u potpunu dezintegraciju da nije bio prisutan mehanizam kastinskog društva koji različite zajednice drži na okupu, u susjedovanju, u određenoj relativnoj toleranciji koja znači ravnodušnost i međusobno ignoriranje.

NAPOMENE:

1) Šankara, jedan od vodećih indijskih filozofa, živio oko 8. st. Pripadnik ortodoksnog pravca *vedāta*. Sektašenje će se u religioznosti najaviti već mnogo ranije. Oko početka naše ere nastala je *Bhagavadgītā*, vjerski tekst kojim počinje kult boga Kṛšne, što je oblik višnuizma. Kasnije tekst će biti prihvatljiv i sivaistima i višnuitima (vidi prevod P. Jevtić, Beograd 1978). U ovom tekstu se prvi put i zvanično izražava *bhakti*, odnos afektivne odanosti bogu. Iako će se tokom narednih stoljeća formirati i pojavljivati razni pravci, do obrazovanja pravnih sekti s odlučnom netrpeljivošću, ili bar naglašenom izdvojenošću prema drugima, dolazi tek oko 11. st.

Karakteristika svih sekti bit će da se uvijek pozivaju na neki od postojećih filozofskih pravaca, čak i onda kada s filozofijom imaju malo zajedničkog. Filozofija se, s druge strane, prenosila uvijek pozivanjem na jedan prvi tekst i na učitelja, što bismo na prvi pogled mogli smatrati prije osobinom vjerske nego filozofske škole. U stvari, u Indiji se filozofija od religije nije ni formalno odijelila, iako sadržajno najčešće ovu distinkciju možemo održati.

Kao uvod u ovaj članak, vidi moje predavanje »Indijski vjerski pokreti«, održano na tribini ciklusa »Susreti s Indijom«, 26. 5. 1978. u organizaciji Centra za kulturu, NS grada Zagreba.

2) Pañcarātre se pozivaju na 108 višnuitskih *samhitā* na sankrtu. Porijeklom su sa sjevera. U njih je teorija, tj. teologija — dosta razrađena. Na pañcarātre će se nadovezivati i šrīvaiṣṇave, poklonici Śrī, Viṣṇuove nebeske supruge i Viṣṇua.

3) Nimbārka sekti i danas postoji pod nazivom nimbārka ili nimānandī. U njoj se osobito cijeni ekstremna pobožnost i predanost, *prapatti*, koja jedino ima da osigura »spoznaj« u bezgraničnosti Kṛšne — dakako ako karma to dozvoli. Ova sekta sebe smatra »čistim« višnuizmom.

4) Napominjmo da se na Caitanyu poziva na Zapadu izvezeni egzibicionistički pokret »Hare Krishna«, čiji se pripadnici briju do glave, oblače u narančaste izbjedjele krpe i privlače pažnju građana svojom larmom na ulicama gradova Zapadne Evrope i Amerike. To je samo jedan od brojnih sličnih pokreta na Zapadu koji su svakako dijagnoza zapadne kulturne i društveno-ekonomske krize, a ne dokaz vitalnosti i indijske misli.

5) Bhagavad — gītā, 18, 47-48.

6) L'hindouisme, PUF, Paris 1974.

7) Vidi: Zaehner, *Hindī and Muslim Mysticism*, New York 1969; S. N. Dasgupta, *Hindī Misticizm*, novo izdanje, Cambridge 1962.

8) Zaehner, op. cit. str. 100

9) Za podatke o 'Abū Yazīdu i Džunaydu i dr. vidi Herry Corbin, *Historija islamske filozofije*, Sarajevo 1977; R. C. Zaehner, op. cit.

10) Četrnaest godina prije toga bio je stvoren uži krug s istim ciljevima, Amītiya-sabha.

11) 12. maja 1978. na tribini ciklusa »Susreti s Indijom« u Centru za Kulturu NS Zagreba održano je veće Tagorine poezije i prikazan Satyadit Raycey film o njemu. Njegovu biografiju iznijela je ukratko kolegica indolog Klara Gönc. U ocjeni njegova rada nedostajala je neka određenija suvremena perspektiva, koju na ovom mjestu, u okviru teme koja se tiče vjerskih pokreta, također ne mogu pružiti. Ali, Tagore bi, kao i drugi moderni indijski mislioci, zasluživao danas, bez sumnje, pažnju sasvim nove vrste.

12) 11. maja na predavanju »Susret Indije sa Zapadom« (ciklus »Susreti s Indijom« u organizaciji Centra za kulturu NS grada Zagreba).

13) Pa ipak, njegov pokret danas 1978. više nema značaja, dijelom zato što je J. P. veomak star i bolestan, a dijelom zato što se politički pokazao ipak prevaziđenim.

XCVIII

Sunčani časovnik sa Santa Ane na Plazi de Cataluña, u ramu od veštačkih malterisanih školjki i kazaljki nalik španskim lepezama, otkucava vreme koje se množi poput buketa banderila što tera šegu s krvlju, prošikljalom s drhtavog mesa bikove grbe. Od ušiljenih zuba kazaljki Santa Ane do Ramblasa nema korak, a od Rambalsa do *Bolnice La Santa Cruz* još korak, meko uglobljen i smeran, vazdušast.

Ispred čone strane, u spoljnom uglu sočiva oka, čovek može da primeti ciku razbijenog stakla, bele bolesnike kako žvaću karamele od projinog brašna, cuclaju sojino mleko i riblji zejtin, tope u ustima kisellkast hleb od juče. Džakčići, obešeni o eksere na rohavom drvetu prozora, bubre od mentinog i lipovog čaja, od putera i sireva, šećerlana, od užegle gušćje masti, mesinganih kantica sa zejtinom i ostalih manjaža s oporim mirisom bolničkog sumpora.

Čeona strana, sem toga, već u ranim jutarnjim časovima pada u ubrlljan hlad i senilo bršljana i opalog sjaja talasa, što uvek pri udaranju o kovrdžave alge uz mol ponavlja ju misterijnu genezu. Na tom delu komeša se prašina čaršava kao da rukuje fenomenima eteričnih oblika, a čuje se i zvonkost bronzne medicinskih spomenika s mermernim tronovima, kojima je neobičnost i zabitnost položaja unapred oduzela, a možda i promenila, značaj i sigurnost ukusa u neuporedivoj stvarnosti hirurških halja i rascepljenog čovečjeg mesa, razvejanog poput dima iznad zgarista negde na Tibidabu ili na Montañi de Montjuich.

Figurativna misao sledila bi evoluciju svešti i primetila, ozarena naivnom ohološću, da po ceo bogovetni dan bršljan i spomenici podražavaju ljupku sliku smrti, majkinih dušica i klapanisa, što stvaraju mešavinu mi-

proza polja

opis bolnice la santa cruz*

milorad stojević

risa na pršut, nagoreli bakar i nakvašenu strugotinu. Slepa krila spoljnih kapaka, što olepljeno prijanjaju za zid, setno zjape svojim razmakom u beo dan, u sklupčano pašče koje skiči ispred gvozdenih kočeva plotu, u vazduh koji ližu modri predeli tankovijastih senki i surevnjivo ga mere, bez pomešanih osećanja i prilepčivog haosa smeđa u nedodirnutom parčetu barcelonskog pejzaža.

Bez spoljnog sjaja, ogrezao u čulnosti prosečne gledljivosti i tišini, smestio se i drugi čeonni deo *Bolnice La Santa Cruz*. Prekriven je vunastom kosom glicinijom i kamenim figurama svete porodice, deo što je iz daljine pogledu hrapav kao mačji jezik, i to

daje sliku verniju od svakog opisa, verniju od bilo koje kulise zavrtačene o zid i podnošljivo različite od sure i ispućane obale, gde se osiplje kamenje a mušice igraju iznad toplog vonja pukotina u humusu sredozemnih životinjica.

Obdan i obnoć, kao u nekoj visprenoj, zemlji primerenoj, galaktičkoj svesti, na toj se čeonj strani senke izmenjuju u svojim likovima, kao da mere reči i čudljivu mahnistost svetla. Mirisi prašine s mijazmi mozga svetog Ivana od Krsta, mešaju se s minisima užeglih tela lešina na bolničkom groblju, što ga nazvahu imenom zaštitnika Španije, svetog Jakoba od Compostele. Biljni i čulni dekor čveli svečevu telo, i za ciglo jedan sat posmatranja vene na njegovim nabreklih bicepsima pucaju kao mehurovi sapunice, a suvi kašalj čuje se iz njegovih mehaničkih mehova u pršlima, mehova koji bolesnike podstiču na svakodneвно umiranje i traženje porekla sopstvene rasejanosti i burgijastog oblika neverice, utisnute kao negativ na grimasu obraza. Sem njega, niko iz svete porodice s te čone strane ne može tako sugestivno i mehanički da dejstvuje na bolesnike. Možda je to i zbog toga što puzave boje grozdova li stabljikaste žile glicinije, poput grubog platna za jedra, zastiru izražajnost, što je sveti likovi mogu da poseduju kad sunce pomeri svoju senku na jednu polovinu njegovog lica. Tada bi trebali da imaju blagoosenčani pogled u poreklo njihove kamene drskosti, da čarakuju po obamrlim dušama bolesnika.

Jata kokošaka, lastavica i golubova ostavljaju svoja, kao iz tube istisnuta, govna u zasenjenim šupljinama njihovih sočiva očiju, u kojima su, tako se barem čini, venci skrivenih svetova. Ta tela, kad glicinije uvenu, snažni i spretni bolničari isperu alkoholom i jodofomom, pa se tada belasaju, i posmatrač može da uhvati celinu kompozicije, ali

ī didaktičku moraluku vajara, koji mu se tako demaskuje u celokupnim slabostima.

Ispod te čeonu strane, kao ogledala, blešte u nebo kameni stolovi, poput belog udarca zelenilu i odeždi baštenskih anfilada, što se prostiru sve do ograde s gvozdenim šipkama. One su pogdeđe razvaljene i ispunjene trnovitim žbunjem ruža što se rasipaju, otkrivajući među purpurnim laticama gnezda bubašvaba. (Popci su na mekoj plesni od polena i na ljuspastim plohamu s glazurom rose.)

Negde u lirskim kadencama opisa mogu da se pomenu:

pevanje strnadica, košute koje mirišu smolu na trnju četinara, kao pagani kad ispituju svoje idole, pupoljeće palisade, ptičarnici i golubarnici, bale otave i sunderaste mahovine, uvaljeno tel, porcelanski nokširi s prizorima iz zagrobnog života i sveta, ugljenisane merdevine, senik, stenice usredsređene na koru, žuta balega krave što se isparava u oblačićima boje duge...

XCIX

Sa stražnje strane *Bolnice La Santa Cruz* posmatrač može najpre da primeti mnogo belih ramova prozora, koji svojim belim kvadratnim sočivima blešte u manju zgradu, gde se oseća miris prljavih čaršava, vrenje kipuće vode u memljivim naborima jastučnica, gar i pucketava kora žeravice crvenog uglja što cvrči i dogoreva u ogromnim medenim peglama, miris kudjelje i rakijske, ženskih usmina i muškog znoja. Prozorske ramove iviče sa sve četiri strane malterisani okviri s baroknim viticama što neprimetno nestaju u kosi izbuljene glave tačno iznad rama. Svi su prozori isti, podjednako vešto obeljeni i istruleli, s istim izrazom malterisane glave iznad rama, s gotovo istom mogućnošću da se nekoliko stotina metara dalje ugleda plavičasti dim što izlazi iz odžaka mrtvačnice bolničkog Groblja svetog Jakoba od Compostele koje primetno i simetrički iviče topole i kiparisi, a ponegde divlje smokve i divlja loza.

S te, grobljanske strane, u podnožju se mogu primetiti vratašća s mesinganom kvakom, ali su ona zacelo već dugo zatvorena, pa verovatno ne služe ni za to da se prljavi veš kroz njih prebaci u perionu, odakle se čuje krt strug pegline medu, cvrčanje vode u čaršavima i muško grešno poređenje s belim oblutkom ženske stražnjice.

Uz vratašća puzi stazica obrasla u korov, što vodi k čeonu strani gde se migolje svećki likovi u senci glancinija, a okomito na njih sliva se putić koji očito smeru da dođe na bolničko groblje i izgubi se u debelim deblima sivo-belih topolu, u cveću sparušenom i svenulom od teškog vazduha koji se koncentriše iznad krstova i humki.

XCX

K suprotnoj, suncem cizelisanu strani, posmatrača vode stepenice od običnog kamena, između engleske trave, drvenih klupa sa stazicama i filofske pripremljenosti na smrt. Između dveju karijatida, čiji likovi ne mogu bitno da utiču na asocijaciju s boginjom smrti Libitinom, gore je uglobljena mermerna ploča sa zlatnim utubljenim slovima

HOSPITAL DE SANTA CRUZ

i lepo izvedenim bakarnim krstom pozelenelim od vlage. Dole su ogromna vrata od orahovog drveta, s ogromnim gvozdenim kvakama, zvekirom i zaptivačima što su nalikovali vladarskom prstenju s inicijalima. Vrsta imaju lešnikovu boju što odudara od razigrane protivite bele boje prozora, koji, poput leptirovih krila, šire svoju lepezu levo i desno od tog sklopa dveju Libitina, mermerne ploče i lešnikovih doksata. Te bele prozorske lepeze i na toj su strani optočene malterisanim viticama rama, samo što se ovde one gube u bujnoj kosi i zlim obrvama namreškanim u liku boginje Libitine, koja blago gleda iznad svakog rama u zelenu englesku travu i klupe na kojima kosovi ključaju bele i plavičaste larve iz truleži. To ulepšava osećanje straha i dejstva nekog sveopšteg

principa razaranja i lirelija što su ipak tu, negde. (Pritvorice i licemeni!)

Kad posmatrač obriše noge o gvozdeni otirač s bareljefom detinjastog lica Hamilcara Barkasa, osnivača Barcelone, spusti tešku ruku na džinovsku kvaku i sune težinu prema prsima, može da ugega unutra, u zaloge dočnijeg opisa.

XCII

Sleve i zdesne strane tunelastog hodnika posmatrača i posetioca dočekuju saksije zdravca i gubave grimase, kao iz nekog dijaboličnog sna. Neki bednici u rukama drže *tablillas de San Lázaro*, »daščice svetog Lazarara«, klepetala od trnju daščica, kojim klepeću oni koji sabiru milostinju za bolnice. Zaglušljiva buka daščica prati posmatrača do udvojenih hodnika gde iznad niza belih vratiju čita plava slova na žutoj podlozi, upravo kao krst svetog Andrije: *Aktiengesellschaft für Feinmechanik vormals Jetter und Scherer — Tutlingen; Vereinigte Fabriken C. Maquet — Rastatt, Baden; J. Odelga — Wien; Rainal Frères — Paris; Luer — Paris; Mayer et Phelps Ltd. — London; Jakob Hlavka — Zagreb.*

Iznad suprotnog niza belih vrata, s otiscima crvenih prstiju, visi dagerotip *Ebersovog papirusa* i hrama Kom Omboja, u kojem se na reljefu u kamenu vidi ormar za hirurške instrumente, dagerotip mesta u Herkulanumu i Pompejima gde je nađena *theca vulneraria*, metalni valjak za nošenje hirurških instrumenata, dalje slede dagerotipi obogaćivača ginekološko-porođajnog instrumentarija Sorana iz Efesa, hirurga Antiloa, Avicene i Abalkasima, Guy de Chauliaca iz Montpelliera, Ambroisea Perée i nešto deformisani dagerotip Santorija Santorija s trorigim katetrom za vađenje kamenca u desnoj ruci.

Zavojitim stepenicama posmatrač se penje na prvi sprat gde se, takođe, uz obeljena vrata nalaze beli stakleni, delimično poprskani krvlju, ormani za instrumente, i iznad njih opet plavičasti dagerotipi.

CIII

U prvom staklenom ormaru, ispod dagerotipa Wilnesa, Patta, Coopera, Seilera, Hagedorna, Kochera, Stanleja, Wooda, Tealea i Eiselberga, posmatrač može da vidi: skalpele, bisture, resekcione i amputacione nožve, Vathelinov nož, tentome, meniskotome, herniotome, deramatome, nožve za dobijanje plastičnih režnjeva kože, makaze za preparaciju, Mayerove, Richterove, ginekološke, vaginalne i Listerove makaze.

CIII

U drugom belom ormaru posmatrač može da vidi niklovano bleskanje: držalica, hvataljki, štipaljki za hemostozu, štipaljki po Péanu i Kocheru, Langenbeckovih iglodržača (ali i modela po Deussu, Liithy-Backu, Wagneru, Mathieuu, itd.), Hagerovih i Wertheimovih držača igle, igala za šivanje (igla za kožu, igla za orevo, igla za bumerang po Youngu, Millinu i Reverdinu), kvačica, držalica za postavljanje kvačica, instrumenata za skidanje kvačica i štipaljki za sukno.

CIV

U trećem belom ormaru za hirurške instrumente posmatrač vidi: kvake, reaktore, ekartere (tupe kvake, mišićne kvake, trbušne ili laporotimijske kvake, kvake samodržače po Franzu i Herzbergu, vaginalne kvake, itd.), sonde (glavičaste ili dugmaste, dletaste, žlebaste, otvorene prozoraste sonde, sonde za mokraćni mehur, ginekološke sonde, itd.), klešta za zrna i oštru kašiku.

CV

U četvrtom ormaru, što se nalazi uz suprotni niz hirurških instrumenata i ispod crteža dveju rasečenih polutki čovekovog tela, sa strelicama koje smeraju u slova s nazivom

delu tela, posmatrač će videti: Dahlgrenovu štancu, Luerova klešta, Listonova, Brachardtova, Dechampsova, Langenbeckova klešta i igle, Stillerovu ručnu trepan, De Martelov trepan, raspatorije (Suerbrickove za prvo rebro), elevatorije, Krauseove štipaljke, makazice za rezanje tvrde mozgovne opne, sisaljke, dleta za laminektomiju, Passowljevo dleto, Krauseove jednozube tupe kuke, klešta za kosti, otporače usta, kvake i lopatice za širenje usta, hvataljke za jezik, štitičnik za prste, Kocherovu gnječicu za gušu, hvataljke i sonde za gušu.

CVI

U petom, poslednjem ormaru za hirurški instrumentarij u tom hodniku, ispod crteža rasečene glave (medijalni presek s odstranjenom nosnom pregradom), posmatrač može da vidi, ako od gađenja ne sklopi oči: raspatorije, bezbrojne makaze, hvataljke za pluća, vulvulotome, ručne testere za amputaciju velikih kostiju cevanice, probodne testere, kružne testere, žičane testere, Lou-teov instrument za stezanje žice oko kostiju, instrument za šav kostiju i klešta za kidanje žice.

CVII

Spiralne stepenice do drugog sprata mogu posmatraču da išcede svu snagu, jer su nešto veće i strmije od ostalih, a kad dođe na drugi sprat, odmah primeti da se on, po svom rasporedu, uređenju, mirisima, smejanju i bekeljenju, mnogo razlikuje od prizemnih hodnika i prvog, hirurškog sprata.

Pod batom koraka, što su mleli tanki prostirač od rogozine, jaka reči kopni u mislima, u očima u koje kao da se nakupila plesan, a lice se rasplinulo negde u užasni mir što liči na ludilo, ili smeo izraz bolesti koja prevazilazi promene svog prezrevanja, hladnjikave svesti u ponorima halucinacija.

Ako posmatrač hoće da udovolji sopstvenoj znatiželji, može da podigne pogled do natpisa na lepenki iznad jednih vratiju

Nepoznati stranci TIFUS

da otvori bledunjava vrata i vidi dva ogromna niza po dvadesetak kreveta sa svake strane sobe.

Hoće-neće, čovek mora da primeti crvenkastu prašinu što lebdi nad tifusarima koji mumljaju nerazgovetne reči, opisuju slike dijaboličnih snova, značenje halucinacija i pripremanje za mirno dočekivanje ludila, koje će za samo male odsečke vremena, što sporo teče ne ulivajući nađu, preteći smrt, koje će u lepezastim svetlostima mlaza crvene krvi na bolnim mestima mozga, ušeptrljati i izhaotičiti izvetreli zadah okorelog lica sopstvene eklipse.

Primetiće posmatrač i to da u tom svetu bumila, u koji se našao prenet, nisu potrebne čarbine reči što bi opisale, prosto-naprasto, suveren svet koji svoju estetiku prevrće tumbom, kao da baca čini na aršine što su ga oduvek surevnjivo merili i davali mu podsticaj u obliku funkcionisanja bdenja u čoveku, obuzetom nemirom stvaralaštva i definitivnom imbecilnošću tvoraca i rekreatora.

CVIII

Ako je posmatrač zainteresovan, on može da sačeka lekare i snažne bolničare koji za vreme vizite odvezuju tifusare, jednog po jednog, bez namere da budu nežni ili da primete duboke rezove kajasa na grudima bednih nepoznatih bolesnika.

Najpre ulaze bolničari u krvavim hirurškim mrljama, razgledaju tifusare, oslušuju im bila, buncanje i disanje. Nekolicinu koji su umrli u mukama košamarskih slika, ne setivši se ni toga da kome kažu i dosete se imena, bacaju na nosila, koja će nekoliko ljudi, zacelo grobara, odneti na *Groblje za nepoznate strance*, groblje svetog Jakoba od Compostele. Ramovi prozora otvaraju se i

